

Ärende Studerandes upphovsrätt till ett övningsarbete

Sökande Åbo Akademi och Åbo Akademis Studentkår

Givet 15.6.2010

Sammanfattning

Upphovsrättsliga frågor gällande ett plagiatdetektionsprogram som universitetet planerar att ta i bruk.

BEGÄRAN OM UTLÅTANDE

Åbo Akademi och Åbo Akademis Studentkår (nedan tillsammans sökanden) önskar att upphovsrättsrådet ger sitt utlåtande gällande studerandes upphovsrätt till ett övningsarbete.

Enligt sökanden innebär det "elektroniska" samhället att tillgången på material är bättre än någonsin tidigare. En bieffekt av utvecklingen är att det blivit lättare att fuska, och ett antal plagiatskandaler har avslöjats inom universitetsvärlden. Åbo Akademi är beroende av att omgivningen har förtroende för dess verksamhet, särskilt kärnuppgifterna forskning och utbildning. Av den anledningen valde universitetet år 2009 att införskaffa en licens för ett plagiatdetektionsprogram. Med hjälp av programvaran kan akademien granska skriftliga arbeten mot olika elektroniska källor och således förbättra kontrollen av det material som framställs vid universitetet. Framst är det studerandenas övningsarbeten och lärdomsprov som granskas.

Enligt sökanden går plagiatkontrollen till så att studeranden skickar in sitt skriftliga övningsarbete per e-post till programvaruleverantören. Programvaran genomför granskningen genom att ordsträngar från arbetet granskas mot texter på internet och i elektroniska arkiv, varefter en resultatredovisning skickas till läraren. Efter granskningen sparas uppsatsen i programvarans arkiv och blir en referens som alla nya uppsatser granskas mot.

Ur Åbo Akademis synvinkel ansågs arkivfunktionen bra eftersom den skyddar studerandens arbeten mot kopieringsförsök. Studentkåren förde dock fram problem med den automatiska arkiveringen. Ett växande arkiv ökar programvaruleverantörens attraktivitet bland högskolor som funderar på att skaffa elektronisk plagiatskontroll. Med den automatiska arkiveringen blir studerandens övningsarbete en del av affärsverksamheten utan studerandens tillstånd.

Frågorna till upphovsrättsrådet

Sökanden ber att upphovsrättsrådet tar ställning till följande frågor gällande verksamheten inom ett universitet:

1. Kan man för en viss typ av övningsarbeten anse att verkshöjd per definition alltid uppnås eller ska bedömning alltid ske från fall till fall?
 - a. referat
 - b. recension
 - c. kort uppsats (<15 000 bokstäver / 1-5 A4) baserad på av läraren utdelade kompendier eller annat material av begränsad omfattning
 - d. kort uppsats med av läraren bestämd rubrik
 - e. kort uppsats med egen rubriksättning
 - f. uppsats >15 000 bokstäver / >6 A4
 - g. kursdagbok
 - h. signerad utvärdering av kurs eller annan verksamhet
 - i. lärdomsprov
2. Har universitetet rätt att självständigt föra ett arkiv över arbeten som genomförts inom ramen för universitetets verksamhet eller behövs alltid framställarens godkännande?
3. Blir ett lärdomsprov en offentlig handling då det lämnas in för bedömning eller efter det att lärdomsprovet godkänts av universitetet?

Frågor med anknytning till programvaran:

4. Uppfylls kraven för överföring till allmänheten då de arkiverade arbeten publiceras i resultatrapporteringen i de fall programvaran hittat likheter mellan det analyserade arbetet och ett arkiverat arbete (s.k. referensträffar)
 - med inställningen 'full tillgänglighet'
 - med inställningen 'begränsad tillgänglighet'
5. Förutsätts studerandens tillstånd för att spara dennes övningsarbete i programvaruleverantörens arkiv?

6. Ifall det behövs ett tillstånd, kan universitetet ingå ett avtal med studeranden om att dennes övningsarbeten får sparas i programvaruleverantörens arkiv eller är det en förhandling som enbart kan genomföras mellan företaget och studeranden?
7. Ifall det finns två skribenter som är av olika åsikt om deras arbete får sparas i programleverantörens arkiv, vems vilja väger tyngst?

UPPHOVSRÄTTSRÅDETS UTLÅTANDE

Enligt upphovsrättslagens (URL, 404/1961) 55 § avger upphovsrättsrådet utlåtanden i ärenden som gäller tillämpningen av URL. Utlåtandena är inte bindande.

Om upphovsrätten

Enligt URL 1 § har den person som har skapat ett litterärt eller konstnärligt verk upphovsrätt till verket, vare sig det utgör en skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal, ett musikaliskt eller sceniskt verk eller ett filmverk, ett fotografiskt verk eller något annat bildkonstverk, ett alster av byggnadskonst, konsthantverk eller konstindustri eller har kommit till uttryck på något annat sätt. Förteckningen i 1 § är inte uttömmande.

För att ett verk skall skyddas av upphovsrätten måste det uppnå s.k. verkshöjd, vilket innebär att verket skall vara ett resultat av självständigt och egenartat skapande arbete. Det finns inga andra krav för skyddet. T.ex. verkets litterära eller konstnärliga kvalitet spelar ingen roll, och inte heller den arbetsmängd eller det kunskapsmått som behövdes för att skapa verket.

Bedömningen av verkshöjden sker alltid från fall till fall. Vanligtvis är verkshöjdskravet uppfyllt då det bedöms att ingen annan skulle ha skapat ett identiskt verk (s.k. dubbelskapandekriteriet). Oftast uppnår t.ex. korta nyheter, vanliga annonser och enstaka meningar inte verkshöjden.

URL 2 § gäller upphovsmannens ekonomiska rättigheter. Upphovsrätt innefattar, med vissa inskränkningar, uteslutande rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten, i ursprungligt eller ändrat skick, i översättning eller bearbetning, i annan litteratur- eller konststart eller i annan teknik.

URL 2 § 2 mom. föreskriver om framställning av exemplar. Enligt URL 2 § 3 mom. görs verket tillgängligt för allmänheten bl.a. när verket överförs till allmänheten på trådbunden eller trådlös väg, vilket även omfattar överföring av verket på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till verket från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer.

URL 3 § gäller upphovsmannens moraliska rättigheter. Enligt 3 § 1 mom. skall upphovsmannen angivas på det sätt god sed kräver då exemplar av ett verk framställs eller verket helt eller delvis görs tillgängligt för allmänheten.

Enligt 3 § 2 mom. får ett verk inte ändras så, att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks; inte heller får verket göras tillgängligt för allmänheten i sådan form eller i sådant sammanhang, som är på angivet sätt kränkande för upphovsmannen.

URL 6 § behandlar gemensamma verk. Om ett verk har två eller flera upphovsmän, vilkas bidrag inte utgör självständiga verk, tillkommer upphovsrätten dem gemensamt. Bägge har dock rätt att beivra intrång i rätten. Enligt rättslitteraturen förutsätter användningen av ett gemensamt verk tillstånd från alla upphovsmän (se t.ex. Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 104).

Enligt 8 § anses ett verk offentliggjort, då det lovligen gjorts tillgängligt för allmänheten. Verket anses utgivet, då exemplar därav med upphovsmannens samtycke förts i handeln eller på annat sätt blivit spridda till allmänheten.

URL 14 §, 18 § och 21 § stadgar om inskränkningar i upphovsrätten till offentliggjorda verk inom undervisningsverksamhet.

Upphovsmannen kan överlåta sina rättigheter till t.ex. ett universitet. Om överlåtelse av upphovsrätten stadgas i URL 3 kapitlet. Allmänna stadganden om överlåtelse finns i URL 27-29 §. Ekonomiska rättigheter får helt eller delvis överlåtas. Upphovsmannen kan efterge sina moraliska rättigheter endast såvitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket.

Upphovsrätten gäller enligt URL 43 § intill utgången av det sjuttionde året efter upphovsmannens dödsår.

Högsta domstolens rättspraxis och upphovsrättsrådets utlåtandepaxis

Upphovsrättsrådet har behandlat verkshöjden och upphovsrätt till skriftliga verk i flera utlåtanden (se t.ex. utlåtandena TN 2009:16, TN 2007:4, TN 2007:2, TN 2006:14, TN 2006:1, TN 2006:15, TN 2004:2, TN 2002:5, TN 2000:7, TN 2000:1).

Ytterligare har upphovsrättsrådet uttalat sig om olika typer av dokument i t.ex. utlåtandena TN 2004:15 (upphovsrätt till utbildningsmaterial), TN 2003:17 (upphovsrätt till avtalsvillkor), TN 1996:15 (upphovsrätt till modelldokument) och TN 1991:15 (upphovsrätt till handelsavtalsblankett). Kännetecknande för alla dessa utlåtanden är att dokumentet måste ha varit synnerligen egenartat för att uppnå verkshöjden. Detta beror på att dokumentets innehåll vanligtvis är mer

beroende av yttre omständigheter (som t.ex. vilka tekniska fakta man vill uttrycka och lista) än av skrivarens kreativa insats. På motsvarande sätt har högsta domstolen i fallet HD 1971 II 7 ansett att ett frågeformulär som användes i samband med bilförareexamen inte var ett verk i URL 1 § mening.

Upphovsrådet har även behandlat upphovsfrågor gällande undervisningsverksamhet i sina utlåtande. T.ex. i utlåtandet TN 2006:4 ansåg upphovsrådet att en forskningsplan som var knappt två A4 sidor lång var ett resultat av självständigt och egenartat skapande arbete. Således ansågs planen utgöra ett upphovsrättsligt skyddat verk.

Utlåtandet TN 2002:15 handlade om upphovsrätt till lärdomsprov. Upphovsrådet ansåg att lärdomsprovet uppnådde verkshöjden som ett litterärt verk.

Upphovsrådet ansåg i utlåtandet TN 2001:10 att en överlåtelse till ett läroverk av en studerandes upphovsrätt förutsätter ett avtal mellan parterna.

Utlåtandena TN 1998:17 och TN 1996:13 behandlade rätten att citera i undervisningsverksamhet. I utlåtandena TN 1989:4, TN 1988:2 och TN 1988:1 behandlades upphovsrätt till olika typer av arbete inom undervisningsverksamhet.

I utlåtandet TN 1989:4 konstaterade upphovsrådet att ett lärdomsprov inte i och för sig är offentliggjort i URL 8 §:s mening då det lämnas in för bedömning. Syftet med inlämnandet var inte att lärdomsprovet skulle bli offentliggjort utan att lärdomsprovet blir godkänt och studeranden får ett vitsord. Upphovsrådet ansåg även att offentliggörandet av verket förutsätter upphovsmannens tillstånd. På grund av att det inte finns ett visst format för tillståndet och studerande kan antas vara medvetna om universitetets interna regler och rutiner, ansåg upphovsrådet dock att lärdomsprovet blir offentliggjort då det lämnas in för bedömning under förutsättning att studeranden inte uttryckligen har förbjudit detta.

Upphovsrådets svar

1. *Kan man för en viss typ av övningsarbeten anse att verkshöjd per definition alltid uppnås eller ska bedömning alltid ske från fall till fall?*
 - a. *referat*
 - b. *recension*
 - c. *kort uppsats (<15 000 bokstäver / 1-5 A4) baserad på av läraren utdelade kompendier eller annat material av begränsad omfattning*
 - d. *kort uppsats med av läraren bestämd rubrik*
 - e. *kort uppsats med egen rubriksättning*

- f. uppsats >15 000 bokstäver / >6 A4
- g. kursdagbok
- h. signerad utvärdering av kurs eller annan verksamhet
- i. lärdomsprov

Upphovsrådet konstaterar att bedömningen av verkshöjden alltid sker från fall till fall. Med hänvisning till ovannämnd utlåtandep Praxis kan det anses att verkshöjden är lätt uppnådd då det gäller litterära verk. Upphovsrådet har avsett i sin tidigare utlåtandep Praxis att en *pro gradu*-avhandling och en forskningsplan var verk i URL 1 §:s mening (se TN 1989:4 och TN 2006:4).

Verkshöjden är dock högre för t.ex. korta nyheter, enstaka meningar och verk som inte anses vara beroende av skrivarens kreativa insats. Ett exempel på ett sådant verk som inte är beroende av skrivarens kreativa insats kan vara en utvärdering av en kurs eller annan verksamhet (punkt h ovan) speciellt då studeranden skapar utvärderingen på en förhandsifylld blankett.

2. *Har universitetet rätt att självständigt föra ett arkiv över arbeten som genomförts inom ramen för universitetets verksamhet eller behövs alltid framställarens godkännande?*

Upphovsrådet antar att fråga 2 gäller elektroniskt arkiv (d.v.s. en databas) som innehåller verk i sina helheter och inte ett arkiv som innehåller fysiska exemplar av verken.

Upphovsrådet konstaterar först att upphovsrätten alltid i första hand tillhör den fysiska person som har skapat verket (t.ex. en studerande som har skapat verket i samband med sina studier). Till ett gemensamt verk har upphovsmännen gemensamt upphovsrätt enligt URL 6 §.

Upphovsmannen eller -männen har både ekonomiska och moraliska rättigheter till sina verk. Dessa rättigheter innebär bl.a. ensamrätt att framställa exemplar av verken och göra dem tillgängliga för allmänheten i enlighet med URL 2 § 3 mom. samt rätten att bli angiven som upphovsman på det sätt som god sed kräver då exemplar av verket framställs eller verket helt eller delvis görs tillgängligt för allmänheten.

Upphovsrådet konstaterar att universitetet sannolikt måste framställa exemplar av verken för att föra en databas, om det är så att universitetet för in verket i databasen. Man bör skilja mellan olika skeden i databasanvändningen. Det första skedet är införandet av material i databasen (uppladdningen). I det fall att universitetet ombesörjer uppladdningen av en studerandes upphovsrättsligt skyddade verk sker en exemplarframställning som förutsätter upphovsmannens tillstånd. Om studeranden själv laddar upp materialet uppkommer inget upphovsrättsligt problem i uppladdningsskedet.

Det andra skedet är användningen av verken som finns införda i databasen. Om allmänheten har tillträde till databasen har verken gjorts allmänt tillgängliga på det sätt som anges i upphovsrättslagen. Om det sker nedladdningar från databasen kan det handla om exemplarframställning som förutsätter samtycke av upphovsmannen.

Detta gäller oberoende av det faktum att verket har tillkommit inom ramen för universitetets verksamhet.

3. *Blir ett lärdomsprov en offentlig handling då det lämnas in för bedömning eller efter det att lärdomsprovet godkänts av universitetet?*

Huruvida ett lärdomsprov (d.v.s. kandidatavhandling, magisteravhandling, licentiatavhandling eller doktorsavhandling) blir en offentlig handling (i den bemärkelse som avses i lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet 621/1999) är något som upphovsrättsrådet inte har behörighet att avgöra. Upphovsrättsrådet påpekar dock att URL 9 § som gäller fria verk (såsom t.ex. beslut och yttranden av myndigheter och andra offentliga organ) inte gäller självständiga verk som ingår i sådana dokument som avses i 9.1 § (URL 9.2 §). Detta innebär att sådana lärdomsprov som når upp till verkshöjden och som lämnas in till universitetet för bedömning skyddas av upphovsrätt även efter att de lämnats in.

För det fall att sökanden avser att få veta i vilket skede ett lärdomsprov offentliggörs på det sätt som avses i URL anför upphovsrättsrådet följande.

Upphovsrättsrådet hänvisar till sin tidigare utlåtandepraxis och anser att ett lärdomsprov inte i och för sig är offentliggjort i URL 8 §:s mening då det lämnas in för bedömning eller efter det att lärdomsprovet godkänts av universitetet.

Om däremot ett exemplar av lärdomsprovet samtidigt är inlämnat till förvaring i universitetets bibliotek, innebär inlämning av lärdomsprovet för bedömning eller godkännande av universitet att lärdomsprovet också är offentliggjort i den mening som avses i URL 8 § 1 mom. Lärdomsprovet blir dock inte utgivet på det sätt som avses i URL 8 § 2 mom. utom i det fall att studeranden eller universitetet sprider det till allmänheten genom publicering i t.ex. universitetets publikationsserie.

4. *Uppfylls kraven för överföring till allmänheten då det arkiverade arbetet publiceras i resultatrapporteringen i de fall programvaran hittat likheter mellan det analyserade arbetet och ett arkiverat arbete (s.k. referensträffar)*

- *med inställningen 'full tillgänglighet'*
- *med inställningen 'begränsad tillgänglighet'*

Åbo Akademi har konstaterat till upphovsrättsrådet att det finns en länk i resultatrapporteringen till det arkiverade arbetet ifall en referensträff har hittats. Alla lärare vid Åbo Akademi har rätten att använda programvaran men resultatrapporteringen skickas bara till en viss lärare som därefter kan skicka rapporteringen vidare.

Upphovsrättsrådet konstaterar att överföring av verket till allmänheten tillhör upphovsmannens ensamrätt enligt URL 2 § 3 mom. Allmänheten är inte närmare definierad i URL. På basis av rättspraxis och rättslitteratur konstaterar upphovsrättsrådet att användningen av verket är riktad till allmänheten då målgruppen inte är fastställd i förväg. Ifall vem som helst kan ha tillträde till verket, är det fråga om allmänheten och då är användningen av verket riktad till allmänheten.

Upphovsrättsrådet anser att eftersom alla lärare vid universitetet har rätten att använda programvaran, är målgruppen inte fastställd i förväg i den mening som avses i URL 2 § 3 mom. Därför är det arkiverade arbetet överfört till allmänheten redan då det är sparat i programvaruleverantörens elektroniska arkiv (d.v.s. i databasen). Innan det är ett exemplar av arbetet framställt för databasen. Båda åtgärderna hör till upphovsmannens ensamrätt och förutsätter därför upphovsmannens godkännande.

Upphovsrättsrådet anser vidare att en länk till det arkiverade arbetet i resultatrapporteringen inte har någon upphovsrättslig relevans eftersom arbetet inte blir gjort tillgängligt för en ny allmänhet genom länkningen. Då innebär länkningen inte användning av arbetet i den mening som avses i URL 2 § 3 mom.

5. Förutsätts studerandens tillstånd för att spara dennes övningsarbete i programvaruleverantörens arkiv?

Som det ansetts ovan i sammanband med frågorna 2 och 4, måste ett exemplar av arbetet framställas för att föra en databas. Exemplet har gjorts tillgängligt för allmänheten om allmänheten har tillträde till databasen. Båda åtgärderna hör till upphovsmannens ensamrätt och förutsätter därför rättsinnehavarens godkännande.

6. Ifall det behövs ett tillstånd, kan universitetet ingå ett avtal med studeranden om att dennes övningsarbeten får sparas i programvaruleverantörens arkiv eller är det en förhandling som enbart kan genomföras mellan företaget och studeranden?

Upphovsrättsrådet konstaterar att upphovsmannen kan överlåta sina ekonomiska rättigheter helt eller delvis genom ett avtal. Avtalet kan vara skriftligt, muntligt eller konkludent. Frågan om huruvida avtalet kan ingås mellan universitetet och studeranden är en avtalsrättslig fråga som upphovsrättsrådet saknar behörighet att ta ställning till.

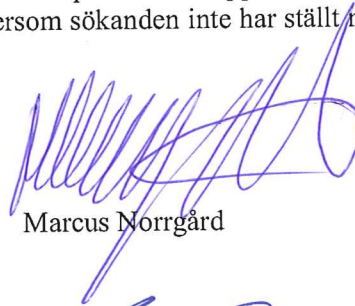
7. *Ifall det finns två skribenter som är av olika åsikt om deras arbete får sparas i programleverantörens arkiv, vems vilja väger tyngst?*

Upphovsrådet anser att om två eller flera upphovsmän har upphovsrätt till ett verk gemensamt i enlighet med URL 6 §, förutsätter användningen av verket tillstånd från alla upphovsmän. Därför förutsätter sparandet av ett gemensamt verk i programleverantörens arkiv ett tillstånd från alla skribenter.

Upphovsrådet påpekar att det finns en skillnad mellan gemensamma verk, som är verk med flera upphovsmän, och sammanfogade verk. Ett sammanfogat verk består av flera självständiga verk. I det fall att det handlar om sammanfogade verk ger varje skribent tillstånd till användningen av sitt självständiga verk.

Till slut påpekar upphovsrådet att exemplar av verken troligen framställs i programvaran i olika skeden av processen. Upphovsrådet ger inte utlåtande om dessa skeden eftersom sökanden inte har ställt någon fråga om detta.

Ordförande

Marcus Norrgård

Sekreterare

Essi Pokela

Utlåtandet har behandlats i upphovsrådets plenum. I mötet deltog Marcus Norrgård (ordförande), Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Mari Lampenius, Kirsi-Maria Okkonen, Pekka Pulkkinen, Risto Ryti, Anne Salomaa, Katariina Sorvari, Riikka Tähtivuori, Markku Uotila och Ahti Vänttinen.